

Ju2009/8083/L2
Justitiedepartementet
103 33 Stockholm

Remiss: Ett skärpt skadeståndsansvar för föräldrar (Ds 2009:42)

Stockholms universitet har anmodats yttra sig över rubricerat ärende. Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet, som fått universitetets uppdrag att yttra sig i rubricerat ärende, anför följande.

Allmänt

Promemorian innehåller förslag till förändringar av skadeståndslagen. Det viktigaste förslaget rör införandet av en särskild regel om ett striktare ansvar för vårdnadshavare avseende skador orsakade av underåriga för vilka de svarar. Förslaget avstyrks.

Därtill föreslås i promemorian vissa andra, med huvudförslaget sammanhängande, ändringar av skadeståndslagen rörande jämkning och åklagares skyldighet att föra målsägandens talan. Dessa förslag är osjälvständiga i förhållande till förslaget om en ny ansvarsregel och avstyrks i linje med inställningen till ansvarsregelförslaget.

Promemorians verklighetsbeskrivning

Temat för promemorian är främst föräldrars skadeståndsansvar för skada orsakad av barn (och jag kommer för enkelhets skull nedan ofta att benämna de potentiella ansvarssubjekten som ”föräldrar” och de som potentiellt genererar ansvaret för ”barn” även om förslaget i och för sig har något vidare omfång). Förslaget har således sitt hemvist i skadeståndsrätten men dess

---

Juridiska fakultetsnämnden

motivering är inte i första hand av civilrättslig karaktär.¹ Skadeståndsrätten betraktas istället i detta sammanhang som en del av kriminalpolitiken. De civilrättsliga ansvarsreglerna ställs, kan man säga, i kriminalpolitikens tjänst. (Se särskild inledningen till förslaget på s. 11 och avslutningen av samma avsnitt på s. 12.) Det finns härvid vissa iakttagelser som utgör ett underlag för förslagets slutsatser. Ett problem med utvärderingen av promemorian är att underlagen inte tydligt redovisas och att underlaget delvis framstår som rena spekulationer. Faktum är att de antydningar om ett empiriskt underlag för förslaget som kan skönjas snarast talar emot den bild av ökad ungdomsbrottslighet som anförs som för förslaget.

Det sägs således att ungdomsbrottsligheten enligt en ”allmän uppfattning” blir ”vanligare och grövre” (S. 40). Det ges inget stöd för att detta verkligen är den allmänna uppfattningen, d.v.s. att det faktiskt är så att människor idag tror att brottsligheten ökar eller blir grövre. Inte heller finns det något stöd för att det faktiskt är så att ungdomsbrottsligheten ökar eller blir värre. Tvärtom noteras det, om än utan någon referens, att det ”ofta från kriminologiskt håll” hävdas att ungdomsbrottsligheten är tämligen konstant. Nu finns det alltså inte några referenser till vilka kriminologiska undersökningar som utredningen i denna del bygger på, men tydligen har författaren av promemorian noterat att de som professionellt ägnar sig åt att kartlägga förändringar i brottsligheten och statistik kring brott. Icke desto mindre tar promemorian avstamp i en verklighetsbeskrivning där ungdomsbrottsligheten ökar.

Som ett stöd för detta hänvisas till statistik rörande antalet *anmälningar* om brott. (S. 40.) Anmälningar om brott säger naturligtvis ingenting om antalet brott. Det kan finnas många anledningar till att antalet anmälningar ökar. En förklaring skulle till exempel kunna vara att det uppfattas som lättare att rapportera misstankar till polisen nu än tidigare, genom möjligheterna att kommunicera digitalt. En annan förklaring kan vara att vi uppfattar oss som brottsoffer eller kränkta i fler situationer än tidigare och att vi därför betraktar fler oförrätter eller olyckor som juridiska angelägenheter än vad tidigare generationer gjorde. Det kan finnas många anledningar.

I vilket fall är promemorians användande av statistik försåtlig, även med de förbehåll för metodologiska svårigheter som anförs. Författaren drar slutsatser ur det statistiska underlaget som inte alls följer av det och låter ligga till grund för en närmast skrämmande samhällsutveckling. Som en illustration kan nämnas att det sägs att år 2008 76 726 var

---

¹ Hänvisningar till förslaget görs i huvudtexten med enbart hänvisning till respektive sida. En parentes i texten av typen ”(S. 11)” är således en referens till s. 11 i promemorian.

misstänkta för brott och att 17 726 av dessa var mellan 15-18 år, d.v.s. ungefär 25% av de misstänkta personerna. Dessutom förelåg det misstankar mot ungefär 20 000 personer under 15 år. Av dessa iakttagelser dras följande konklusion (min kursiv): ”Barn och ungdomar är alltså kraftigt överrepresenterade i *brottsstatistiken* och därmed de klart mest *brottsaktiva* åldersgrupperna i samhället.” Det är ett anmärkningsvärt användande av statistik. Från statistik om misstankar dras tvärsäkra slutsatser om antalet brott. Dessutom blir man som läsare fundersam kring varför det inte finns någon statistik från domstolarna som stödjer dessa konklusioner. Dessa glidningar medför ett trovärdighetsproblem: Det gör att läsaren får intryck av att redogörelsen av fakta politiserats.²

Promemorians komparativrättsliga underlag

Förslaget framhåller vissa komparativrättsliga beskrivningar från andra nordiska länder, närmare bestämt Danmark, Finland och Norge. Det är helt i linje med den nordiska lagstiftningstraditionen att snegla på de nordiska grannarna. I detta fall är det selektiva urvalet av jämförelseobjekt särskilt intressant för en undersökning rörande strikt ansvar³ för föräldrar, eftersom den enda västerländska rättsordning som veterligen infört en ordning liknande den föreslagna är Norge.⁴ Dansk och finsk rätt intar ungefär samma inställning som svensk rätt i nuläget, vilket i grova drag betyder att föräldrars ansvar för barns skadevållande, oavsett brott har begåtts eller inte, faller under culpaansvaret.⁵

---

² Frågan är om inte de metodologiska problem som framhålles (på s. 41) snarast bidrar till att man får intryck av att fakta politiserats. Det sägs ju uttryckligen att det finns svårigheter mer att tolka statistiken men icke desto mindre framförs tvärsäkra påståenden om ungdomars brottslighet på grundval av den. Om metodsvårigheterna tas på allvar så hade författaren uttryckt sig mer nyanserat, mindre svart-vitt. De uppgifter från BRÅ som refereras rör enbart misstankar om brott och inte fastslagna brott.

³ Promemorian benämner förslaget till lagändring som ett föräldrars ”principalansvar” för sina barn, men – som senare skall utvecklas – är skillnaderna mellan lagförslaget och det som brukar betecknas som principalansvar (arbetsgivares ansvar för arbetstagares skadevållande i tjänsten) så stora att terminologin är olämplig. Det mindre specifika uttrycket ”strikt ansvar” – vilket inte är ekvivalent med uttrycket ”rent strikt ansvar” (se Jan Hellner och Markus Radetzki, *Skadeståndsrätt*, 7 uppl., Stockholm 2006, 5.2, särskilt s. 102). – används därför här.

⁴ Jmf. Bjarte Askeland, *Erstatningsrettslig identifikasjon*, Bergen 2002, s. 255, n. 522 och Christian von Bar, *The Common European Law of Torts*, Vol. II, Oxford 2000, s. 340 ff., med referenser till vissa culpaorienterade rättsfall i n. 21 på s. 340. Von Bar konstaterar därvid sammanfattningsvis utifrån en omfattande komparativrättsliga undersökning, på s. 347, att ”strict liability is almost invariably based on the existence of a particularly dangerous activity or thing”.

⁵ Här finns det måhända variationer. Promemorian beskriver (s. 34) den danska inställningen till culpabedömningen vid barns ansvar som att den inte görs på samma ”objektiva” sätt som vi brukar anse förutsatts i svensk rätt. Det är dock inte säkert att några skillnader finns i praktiken. Vi har ju ett

I Norge finns det emellertid en ordning som påminner om den som föreslås i promemorian.⁶ Det är dock svårt att se hur erfarenheterna från Norge kunnat framstå som särskilt inspirerande, eftersom reglerna inte tycks ha genererat någon praxis alls.⁷ Den referens till en norsk framställning som görs i promemorian indikerar snarast att den norska regeln är i det närmaste en papperstiger.⁸ Och det finns knappast anledning att införa en regel som utmanar på ett principiellt plan om det inte finns några förhoppningar om att den kan leda till några resultat i sak.

Promemorians beskrivning av gällande rätt

Promemorians förslag är att ett strikt föräldraansvar för barns brottsliga skadevållande skall införas. Under den diskussion som fördes i samband med att promemorian presenterades kunde man få intryck av att föräldrar idag inte kan hållas skadeståndsskyldiga för sina barns brottsligt orsakade skador.⁹ Än mindre framgick vad barn själva har för ansvar. Idag ser det ut ungefär på följande sätt:

Barn som förstår vad de gör ådrar sig ansvar om de begått brott. Vid uppsåtliga brott som begås i tonåren är skadeståndsansvaret som utgångspunkt ”fullt”: Slår fjortonåringen sönder en bil så blir hon fullt ut betalningsansvarig för bilen. Föräldrar kan också ådra sig ansvar. Om föräldern inte har uppfyllt sina plikter som vårdnadshavare så är hon redan idag skadeståndsskyldig för skador som uppstått till följd av dessa brister. Med andra ord: Är man en slapphänt förälder kan man redan idag hållas ansvarig för skador. Dessutom, vilket tycks vara förhållandevis okänt, så finns det till och med en lagstadgad och sanktionerad skyldighet

---

bristfälligt underlag för att bedöma hur de skadeståndsrättsliga culpabedömningarna avseende barn görs över huvud taget i svensk rätt – praxis är mager – och dessutom skall man inte underskatta möjligheterna att i efterhand formulera intuitiva bedömningar av skadevållares beteende utifrån olika culpastandarder.

⁶ Se om den norska lösningen till exempel Bjarte Askeland, Erstatningsrettslig identifikasjon, Bergen 2002, s. 254 ff.

⁷ Det finns inga referenser till norsk praxis i promemorian.

⁸ Promemorian refererar härvid (s. 38, n. 40) till en framstående norsk avhandling, Bjarte Askeland, Erstatningsrettslig identifikasjon, Bergen 2002, s. 257, vari det sägs att anledningen till bristen på praxis kan vara regelns beloppsbegränsning men också att ”regelen ikke innbyr til noe faktisk eller juridisk tvistetema”.

⁹ I promemorian i sig är det dock klart uttryckt att föräldrarna idag svarar för culpa och för det fall lagförslaget blir en realitet så skall culpaansvaret och det strikta ansvaret gälla parallellt, se författningskommentaren på s. 79.

att ibland polisanmäla sina egna barn om man vet att de skall begå brott. Det kan också framhållas att andra än föräldrar kan hållas ansvariga för underårigas skadevållande. I första hand är det skolan eller barnomsorgen som kan omfattas av ett sådant ansvar om vårdslöshet föreligger.¹⁰

Av utredningen ges intrycket att den nu gällande lagstiftningen skulle vara ineffektiv. Bristen på rättspraxis tolkas som innebärandes att rättsläget är för tamt. Det är en besynnerlig tolkning. Anledningen till att det inte finns så mycket praxis kan lika gärna vara att reglerna är så effektiva att de inte leder till tvister. Eller så kan anledningen vara att det finns alternativ till juridikens ansvarssystem inom vilka dessa fall av skadevållande hanteras; föräldrar kanske frivilligt betalar för vissa skador som barn orsakar genom brott. Med andra ord: Utredningen ger inte något stöd alls för uppfattningen att det nuvarande rättsläget skulle fungera otillfredsställande, vare sig ur preventionssynvinkel eller något annat perspektiv.

---

¹⁰ Ett i sammanhanget intressant avgörande är NJA 1945 s. 200 där en lärare hade haft ett luftgevär i en slöjdsal. En 8-årig besökare sköt under en rast en pil i ögat på sin kamrat med geväret. Läraren ansågs inte försumlig. Culpabedömningar avseende skolpersonal har därtill i ett flertal fall gjorts där det varit en elev som skadats. I NJA 1959 s. 247 skadades en elev under en gymnastiklektion när hon skulle utföra anbefalld hoppövning, men idrottsläraren ansågs inte culpös. Se å andra sidan NJA 1979 s. 154 där skadeståndsskyldighet inträdde efter att elev skadats vid användandet av en rikthyvel, trots att eleverna informerats om att hyveln enbart fick användas av lärare. En problematik som ur detta perspektiv medfört särskilda överväganden är mobbning som behandlades av Högsta domstolen i NJA 2001 s. 755 (Johanna-fallet). Se angående ämnet Håkan Andersson, Mobbning som skadeståndsproblem, *PointLex*, 3/12 2001 och Mårten Schultz, Skadestånd vid mobbning, *JT* 2001-2002, s. 912 ff. Johanna-fallet är också utgångspunkt för en intressant diskussion av mer rättsfilosofiskt slag i Håkan Andersson, Rättspolitiskt inkorrekt – en bra början, i: *Familjerättsliga studier: Vänbok till Åke Saldeen*, Uppsala 2003, s. 25 ff. HD fann i Johanna-fallet inte att skadeståndsgrundande oaktsamhet förelåg och den skadelidande erhöll således inte ersättning.

Skillnaden mellan det förslaget och gällande rätt

Skillnaden mellan förslaget och gällande rätt står att finna i en övergång från skadeståndsrättens grundtillstånd (culperegeln) till ett särskilt strängt ansvar: Från normaltillstånd till undantag således.

Konkret är skillnaden mellan det idag gällande systemet och föräldraansvaret enligt förslaget att enligt det senare så skall föräldrar betala även om de inte gjort något fel, även om deras beteende inte var oaktsamt. Det är ett förslag som lägger på föräldrar ett ansvar som de i praktiken inte kan kontrollera hur strikta de än är. Barnen måste om inte annat gå i skolan – skolplikten förhindrar här att föräldrar kan fullständigt hindra sina barn från att riskera begå brott – och då går det inte hålla barnen i schack. Föräldraansvaret är en avvikelse från en skadeståndsrättslig grundtanke: *Man skall inte behöva ansvara för något som man inte kan kontrollera.*

Det finns i och för sig redan idag situationer där någon kan bli skadeståndsrättsligt ansvarig för andras handlande. Regler om rent strikt ansvar finns i speciallagstiftning, men omfattar sällan privatpersoner med vissa kända undantag (t.ex. hundägares ansvar). Det samma gäller för principalansvaret som i första hand åvilar juridiska personer. Strikt ansvar för privatpersoner – vare sig det är fråga om rent strikt (objektivt) ansvar eller ansvar för annans vållande (culpa) – förekommer sparsamt.

Det måste härvid med skärpa framhållas att det föreliggande förslaget är ett dramatiskt avsteg från svensk skadeståndsrättslig tradition. Privatpersoner kan enligt förslaget bli skadeståndsskyldiga för händelser utom deras kontroll, händelser som det till och med kan vara rättsligt förbjudet för föräldrarna att ens försöka kontrollera (det torde till exempelvis inte vara tillåtet för föräldrar att följa med barnen till skolan varje dag för att övervara dem – en i sig närmast obehaglig tanke), de kan inte försäkra sig för ansvaret full ut och det finns inte några begränsningar i ansvaret av det slag som principalansvarets ”i tjänsten” innebär för arbetsgivare. Faktum är att det terminologiska greppet att använda sig av principalansvarskonstruktionen i sig är olämplig.

Principalansvarsbegreppet

Principalansvaret är arbetsgivares ansvar för skador orsakade av arbetstagare. Ansvaret är snillrikt uppbyggt kring vissa ansvarsgrundande faktorer och ett flertal undantag och säkerhetsventiler. Ansvarsgrunden i principalansvaret enligt skadeståndslagen är culpa: Det är enbart vid arbetstagarens vårdslöshet som arbetsgivaren ansvarar för hennes agerande. Arbetsgivaren kan emellertid, liksom andra, ansvara även för egen culpa och en viss överlappning kan ske med principalansvaret i de situationer där arbetsgivares egen culpa består i bristande instruktioner till arbetstagaren, eller vid bristande tillsyn av arbetstagaren eller vid utseendet av arbetstagaren. Detta ansvar brukar ibland med en latinsk sentens benämnas culpa in eligendo, vel inspiciendo, vel instruendo eller kort culpa in eligendo-ansvaret.¹¹

Arbetsgivare ansvarar alltså enligt principalansvarsreglerna för arbetstagares vårdslöst orsakade skador. Det är i en mening ett strikt ansvar (men inte ett *rent* strikt ansvar), eftersom det är ett ansvar som inte förutsätter arbetsgivarens egen culpa (eller uppsåt) men det är samtidigt i en mening ett culpaansvar, eftersom ansvaret förutsätter *någons* culpa, nämligen arbetstagarens.¹²

Arbetsgivares ansvar är emellertid förenat med åtskilliga undantag och säkerhetsventiler. Den viktigaste inskränkningen är att ansvaret enbart omfattar skador som arbetstagaren vållat ”i

---

¹¹ Se t ex. NJA 1979 s. 773 där arbetstagare blev ansvarig för att han låtit en orutinerad och okvalificerad anställd utföra grävningsarbeten utan att ta hänsyn till arbetets svårighet.

¹² Det finns i skadeståndslagens 6 kap. 5 § ett antal kategorier av personer som i skadeståndslagens regelverk jämföras med arbetstagare. Således kan enligt denna regel ”den som under utbildning vid skola [...] utför arbete som till sin art liknar sådant som vanligen utföres av arbetstagare” enligt skadeståndslagen likställas med arbetstagare, på så sätt att 1) skolan betraktas som arbetsgivare och därmed potentiellt ansvarig enligt principalansvarsreglerna och 2) skoleleven själv enbart svarar vid ”synnerliga skäl” jämlikt regeln i skadeståndslagen 4:1. Synnerliga skäl behöver inte nödvändigtvis anses föreligga ens om arbetstagaren agerat brottsligt, å andra sidan så kan synnerliga skäl anses föreligga även om handlingen inte agerat brottsligt. (Praxis är dock mager, men det finns ett antal fall där ”synnerliga skäl” bedömts i samband med en annan av de kategorier som tas upp i skadeståndslagen 6:5, nämligen värnpliktiga, se NJA 1981 s. 302 och NJA 1985 s. 75. Vid påståendet om förtalsbrott har en domare ansetts fri från skadeståndsansvar med stöd av 4:1 i NJA 1990 s. 231.) Det innebär med andra ord att enligt det nuvarande regelverket det finns en möjlighet att en skola ansvarar som princip för elevernas orsakade skador i vissa fall, till exempelvis vid praktik i vissa fall, och det är vidare så att en elev under samma förhållanden kan falla under den skyddsregel som finns för arbetstagare i skadeståndslagen.

tjänsten”. Det kan tyckas som en naturlig inskränkning eftersom ansvaret just tar sikte på skador som hänger samman med den verksamhet som arbetsgivaren låter bedriva och skador som arbetstagare vållar på sin fritid har i en mening inte med arbetet att göra.¹³ Att ansvaret enbart gäller för skador orsakade ”i tjänsten” innebär i praktiken en betydande inskränkning i ansvaret, även om det i vissa fall kan utsträckas även till skador orsakade utom arbetstid.¹⁴ I allmänhet anses inte brottsligt orsakade skador falla inom tjänsten även om de i och för sig kan göra det när det finns ett funktionellt samband mellan tjänsten och det brottsliga skadevållandet.¹⁵ Om skadevållandet inneburit ett uppsåtligt brott har arbetsgivarens möjlighet att kunna kontrollera arbetstagaren betraktats som en viktig aspekt – har det inte funnits några sådana möjligheter i praktiken talar det för att principalansvar inte föreligger och ansvaret landar därvid på arbetstagaren själv.¹⁶

Vid särskilt allvarlig brottslighet ansvarar aldrig arbetsgivaren om brottet betraktas som en s.k. *abnormhandling*, vilket ofta exemplifieras med dråp och sabotage.¹⁷ Även här framträder kontrollaspekten som en viktig faktor: Abnormhandlingar karakteriseras av att de är helt opåräknliga och därmed svårkontrollerbara.

Principalansvaret brukar betraktas som ett sätt att allokera kostnaden för skador som uppstått i följd av en näringsverksamhet till ett lämpligt ansvarssubjekt.¹⁸ Näringsidkaren är ofta åtminstone ekonomisk synvinkel ett lämpligt ansvarssubjekt. Ur näringsidkarens synvinkel kan skaderisken betraktas som en affärsrisk, som hon kan skydda sig mot genom att försäkra sig. Och om riskerna anses som alltför stora kan näringsidkaren undvika dem genom att helt enkelt inte inlåta sig i den verksamhet som kan medföra ansvar. (Dessutom finns det ju möjligheten att helt undvika principalansvarsrisker genom att inte ha arbetstagare alls.)

---

¹³ Vad som är ”i tjänsten” låter sig inte så lätt sägas. I vissa fall har Högsta domstolen tolkat uttrycket förhållandevis extensivt, så t.ex. i NJA 1939 s. 410 (som dock rörde ansvar under sjölagens regler).

¹⁴ I NJA 1948 s. 262 ansvarade arbetsgivare för spårvagnsförarens agerande utanför arbetstid men det skall framhållas att skadevållandet i det fallet hängde nära samman med förarens tjänst då skadan uppstod när han avvisat en person från en spårvagn.

¹⁵ Se angående diskussionen om funktionellt samband NJA 2000 s. 380. När det gäller brottsligt orsakade skador av arbetstagare finns det ganska mycket praxis. I NJA 1960 s. 644 hade tryckerianställda stulit i samband med transport för vilket arbetsgivare ansvarade. Ansvaret kan även aktualiseras vid s.k. *anonym culpa*, se härvid det särpräglade fallet med under postbefordran stulna diamanter NJA 1998 s. 390.

¹⁶ Se härvid NJA 2000 s. 380. Jämförelse kan härvid göras med NJA 2000 s. 639 där en boutredningsmans agerande ådrog arbetsgivaren ansvar.

¹⁷ Se Jan Hellner och Marcus Radetzki, *Skadeståndsrätt*, 7 uppl., Stockholm 2006, s. 162.

¹⁸ Jan Hellner och Marcus Radetzki, *Skadeståndsrätt*, 7 uppl., Stockholm 2006, s. 153 ff.

Med andra ord ingår som en integrerad del av argumentationen för principalansvar att arbetsgivaren kan kontrollera risken dels genom att på olika sätt motverka risken för att det uppstår en skada inom området för näringsverksamheten, dels genom att teckna ansvarsförsäkring. Skillnaderna mellan det vanliga principalansvaret och föräldraansvaret framträder här med tydlighet. Möjligheterna för en förälder att kontrollera riskerna med det föreslagna ansvaret är betydligt sämre än för en arbetsgivare. Dessutom faller brottsligt orsakade skador ofta utanför hemförsäkringens skydd (se om försäkringsaspekterna promemorian, s. 61 ff.) Att lagtekniskt placera förslaget om skärpt föräldraansvar under principalansvaret kan måhända ha gjorts för att skymma förslagets radikala innebörd. Det passar i vilket fall inte väl in i den nu existerande principalansvarskontexten.

Prevention

Promemorians förslag motiveras med att ett strängt föräldraansvar kan fungera, eller antas kunna fungera, skadeförebyggande. De civilrättsliga ansvarsreglerna skall betraktas som en del av det kriminalpolitiska systemet och förslaget är en del av en ”bred front” mot ungdomsbrottsligheten.¹⁹ Preventionsargument är emellertid en välkänt svårbedömd typ av argument i skadeståndsrätten.²⁰ Den samtida inställningen får betraktas som överlag skeptisk till preventionstanken både som en motivering för förändringar eller slutsatser – t.ex. att ett domslut motiveras med att den aktuella utgången kan antas påverka framtida potentiella skadevållare så att de i högre grad verkar för skadeförebyggande eller agerar mindre riskfyllt – men också som en legitimerande förklaring av skadeståndsinstitutet.

Preventionsmotiveringen tenderar att vara spekulativ: Det framstår ofta som olämpligt att motivera rättsliga förändringar utifrån gissningar om framtiden. Dessutom kan

---

¹⁹ S. 46. Härvid sägs det att det som en del i arbetet med ungdomsbrottsligheten finns skäl att ”tydliggöra den grundläggande ansvarsfördelningen mellan föräldrar och det övriga samhället genom att ge föräldrar ett ekonomiskt ansvar för skador som deras barn orsakar.” Något ”tydliggörande” i egentlig mening är det emellertid inte fråga om – förslaget gör inte ansvaret tydligare än tidigare utan *strängare*. Uttalandet är ett exempel på hur promemorian försöker tona ned det radikala i förslaget genom att använda sig av ett missvisande språkbruk.

²⁰ För en genomgång av några preventionsförespråkare i den svenska rättsvetenskapliga diskussionen se Erland Strömbäck, Internationella strömningar i skadeståndsrätten – kompensation eller prevention, Forhandlingene ved det 35. nordiske juristmøtet i Oslo 18.-20. august 1999. Del 2, 2000.s. 1165 ff. på s. 1171 f.

preventionsmotiveringen ofta stå i strid med skadeståndets kompensande syfte, vilket brukar betraktas som primärt och i ett sådant fall får eventuella preventionsmotiveringar vika för reparationen.²¹

Preventionsförklaringen har ett lågt förklaringsvärde om man ser till skadeståndsrätten i stort. En förklaring av skadeståndssanktionen som sätter preventionen högst får rätten att framstå irrationell eftersom centrala ansvarskriterier inte låter sig inordnas i förklaringsparadigmet.²² En sådan förklaring får därtill rätten att framstå som orimlig ur moralisk synvinkel, vilket i sin tur påverkar förklaringsvärdet. Ur en mer konkret synvinkel finns det sällan något övertygande empiriskt, t.ex. sociologiskt, underlag för att skadeståndssanktionen i realiteten verkar preventivt, att risken för skadeståndsansvar faktiskt medför att människor betar sig annorlunda och mer riskundvikande. Även som förklaring är preventionsargument ofta spekulativa.

Samtidigt så skall man inte bortse från att preventionsargument faktiskt används som en motivering av domstolarna i vissa fall, t.ex. just för att införa ett strikt ansvar. Promemorians uppskattning (s. 45) att skadeståndet kan ha handlingsdirigerande – preventiva – effekter men i vilken utsträckning det har sådana effekter beror på olika faktorer, t.ex. vilken typ av handlande som skall påverkas, framstår som i och för sig rimlig. Men för att den preventiva effekten skall kunna uppnås krävs det att det faktiskt finns något beteende som kan förändras. En central brist i motiveringen till förslaget om ett strikt föräldraansvar är att den tar sikte på ansvarets handlingsdirigerande effekter i situationer där ansvaret i hög grad omöjligt kan påverka föräldrarnas handlande. Motiveringen faller därmed på sin egen orimlighet.

Redan idag så är regelverket inrättat på ett sådant sätt att föräldrar ansvarar för skador som deras barn orsakar om skadan uppstått i en situation där föräldern borde ha haft bättre tillsyn

---

²¹ Så t.ex. hos Håkan Andersson som noterar att reparationens förstarangsposition ofta tas för given, se Håkan Andersson, *Skyddsändamål och adekvans*, Uppsala 1993, s. 323. Denna förstarangsposition intar kompensations- eller reparationsfunktionen även i andra rättsordningar. "Perhaps the most fundamental principle governing the award of damages in the law of torts is that it is the purpose of damages to restore the plaintiff to the position he or she would have been had the tort not occurred – *restitutio in integrum*.", Bruce Chapman, *Wrongdoing, Welfare, and Damages: Recovery for Non-Pecuniary Loss in Corrective Justice*, i David Owen (red.), *Philosophical Foundations of Tort Law*, Oxford 1995, s. 409.

²² Se vidare Mårten Schultz, *Kausalitet*, Stockholm 2007, kap. 3.

över barnet, eller kontrollera barnet bättre. Det föreliggande förslaget innebär de facto bara en förändring för de situationer där föräldrar inte idag har ansvar för sina barns skadevållande. Med andra ord så innebär förslaget enbart en skillnad för skador som barn orsakar och som inte kan ställas i samband med föräldrars bristande tillsyn eller kontroll.

Annorlunda uttryckt: De situationer som förslaget medför ett ansvar för föräldrarna som inte finns idag är bland annat de situationer där skadevållandet faller utanför föräldrarnas kontroll. Det kan vara skadevållande som sker i skolan där barn befinner sig med skolplikt, eller skador som orsakas när äldre barn är ute på kvällarna eller på väg hem från skolan. I de situationer som nu nämns är det inte bara så att föräldrarna ofta är oförmögna att kontrollera sina barns aktiviteter. Det kan till och med vara så att det är brottsligt av föräldern att försöka. Mer diffusa misstankar om att ett barn planerar en skadegörelse i skolan kan knappast vara tillräckliga för föräldrar att hålla sina barn hemma utan att hamna i strid med skolplikten – förutom de sociala och ekonomiska svårigheter som kan innebära hinder mot en sådan kontroll. Nu kan det kanske framstå som att denna situation inte inträffar särskilt ofta och att det i vart fall inte är den situation som utgör fokus för förslaget. Men det framstår som högst troligt att barn som hör till de riskgrupper som kan hamna i vanekriminalitet också i hög grad begår brott under skoltid.²³ Hur skulle ett strikt ansvar ens teoretiskt kunna verka förebyggande vid dessa fall av skadevållande? Det går inte att se.

En möjlighet kan förstås vara att förslaget skall antas ha en handlingsdirigerande effekt genom att föräldrar blir så motiverade av en allmän risk för skadeståndsansvar för sina barns skadevållande att de förändrar sin grundinställning till barnuppfostran. En sådan motivering är emellertid knappast hållbar. Det är närmast misantropiskt och uppenbart orimligt att utgå från att föräldrar i det nu rådande rättsläget medvetet underlåter att göra sitt bästa för att uppfostra sina barn och att underlåtenheten dessutom beror på hur civilrättens ansvarsregler är ordnade. Tvärtom måste man nog utgå från att alla föräldrar gör så gott de kan för att uppfostra sina barn – och om föräldrarna redan gjort så gott de kan, ehuru utan att nå det resultat varje förälder hoppas på, så kommer de inte att ändra sin barnuppfostran för att de riskerar skadeståndsansvar.

---

²³ Dessa barn kommer troligen också ofta från ekonomiskt och socialt svaga hemmiljöer, där det inte finns så stora praktiska möjligheter att hålla barnen hemma. För en förälder i detta läge kan promemorians uttalande om att det strikta ansvaret skall betraktas som en del av åtgärder för att ”möjliggöra för föräldrar att ta större ansvar för barns och ungdomars liv” nog framstå som verklighetsfrämmande på gränsen till föraktfullt.

Avslutande reflektioner

Den stora invändningen mot promemorians förslag är att det i sin helhet återspeglar en ytlig och alltför instrumentalistisk syn på skadeståndsrätten. Förslaget har som sin utgångspunkt att främja målsättningar som svårigen passar in i det skadeståndsrättsliga sammanhanget. Förslaget är nämligen ett förslag som vilar på ett kriminalpolitiskt perspektiv, där behovet av att hålla nere brottslighet och dess kostnader står i fokus. Det kriminalpolitiska perspektivet låter sig emellertid svårigen integreras i en skadeståndsrättslig värderingsram, där de djupast liggande värderingarna är att tillhandahålla rättsliga verktyg för individer att erhålla kompensation för rättsstridig skada som annan orsakat dem. I skadeståndsrätten är härvid culparegeln helt central – även historiskt²⁴ – eftersom culparegeln uttrycker en avvägning mellan vilka risker vi tillåts ta i förhållande till andra människors intressen. I culpabedömningen görs således en avvägning mellan den skadelidandes legitima intresse av att slippa riskera bli skadad och skadevällarens legitima intresse av att inte få sin handlingsfrihet kringskuren av alltför långtgående ansvarsrisker.

Strikt ansvar är därför ett avsteg från ett skadeståndsrättsligt grundtillstånd. För att sådana avsteg skall vara berättigade så måste de motiveras med goda argument. Förslaget om ett strikt föräldraansvar vilar emellertid inte på några sådana goda argument, utan på gissningar och spekulationer. Det finns inga egentliga argument som talar för att förslaget skulle kunna få de effekter som eftersträvas. Det finns inga egentliga argument för att inte de nu föreliggande reglerna lika väl kan främja dessa syften. Dessutom så finns det ett samband mellan striktare ansvarsformer och kontroll – och legitimiteten i det strikta ansvaret står ofta just att finna i kontrollen. Det gäller även för rent strikt ansvar. Promemorians förslag utgör ett radikalt fränsteg från det civilrättsliga ansvaret grundläggande värderingar och det saknar därtill stöd i vare sig en övertygande rättspolitisk argumentation eller empiriska observationer. Förslaget avstyrks därför.

---

²⁴ Se härvid Jägerskiölds övertygande argument för att culparegeln har haft en underskattad position i tidigare svensk skadeståndsrätt - vilket stödjer antagandet att inflytandet från Lex Aquilia varit större än vad som ibland antagits, Stig Jägerskiöld, Om culpa-ansvaret under 1600- och 1700-talen, Några anteckningar om svensk rättpraxis och doktrin, i Rättshistoriska studier tillägnade Gösta Hasselberg, Rättshistoriska studier (Serien II) Band 5, Stockholm 1977, s. 145 ff.

